

SYLWETKI PEDAGOGÓW

RUCH PEDAGOGICZNY 1/2015

Marek Wasiak

DZIAŁALNOŚĆ PEDAGOGICZNA I SPOŁECZNA IZABELI WASIAK

Wieloletnia praca pedagogiczna oraz różnorodna aktywność na polu oświaty i kultury skłaniają do przypomnienia postaci Izabeli Wasiak [1927–1990] – łódzkiej nauczycielki, autorki opracowań metodycznych, wydawcy drugiego obiegu¹. Jej bogata biografia stanowi ciekawą ilustrację dziejów dwudziestowiecznej oświaty polskiej.

Izabela Maria Przanowska urodziła się 15 września 1927 r. w Warszawie, była córką Stefana i Zofii z Grabowskich. Wywodziła się z zasłużonej dla kraju rodziny Przanowskich: jej dziadek Edward Przanowski [1845–1929] walczył w Powstaniu Styczniowym, a następnie pełnił funkcję inżyniera i architekta powiatowego w Słupcy i Łęczycy². Ojciec – Stefan Przanowski [1874–1938], był inżynierem, przemysłowcem, działaczem gospodarczym, dyrektorem i prezesem Rady Nadzorczej zakładów metalowych „Norblin, Bracia Buch i T. Werner” w Warszawie, ministrem aprowizacji w rządzie Jana Kucharzewskiego oraz ministrem przemysłu i handlu w pierwszym gabinecie Wincentego Witosa³. Najstarszy brat ojca – Jan Przanowski [1873–1941], skończywszy prawo, prowadził w Warszawie kancelarię adwokacką, a w latach 1930–1935 sprawował mandat posła na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej III kadencji⁴. Młodszy stryj – Władysław Przanowski [1880–1937] – to znany pedagog, prekursor samorządu szkolnego, twórca systemu nauczania prac ręcznych w polskich szkołach, założyciel i dyrektor Państwowego Instytutu Robót Ręcznych w Warszawie, autor programów nauczania, redaktor kwartalnika „Praca Ręczna w Szkole”⁵.

Lata szkolne, wojenne i uniwersyteckie

Izabela Przanowska do wybuchu II wojny światowej ukończyła szóstą, ostatnią klasę elitarnej warszawskiej szkoły im. Cecylii Plater-Zyberkówny, przy ul. Pięknej 24. Przez całą okupację hitlerowską uczyła się w Warszawie na tajnych kompletach gimnazjalnych i licealnych, zorganizowanych przez dyrekcję i nauczycieli tej szkoły, m.in. pod szyldem I Miejskiej Szkoły Zawodowej Żeńskiej (*I Städtliche Handwerkschule für Frauenberufe*). Do chwili wybuchu Powstania Warszawskiego przeszła w warunkach konspiracji kurs gimnazjum oraz pierwszą klasę liceum humanistycznego.

Mając 17 lat uczestniczyła w Powstaniu Warszawskim, posługując się pseudonimem: Iza⁶. Walczyła jako sanitariuszka i łączniczka, w rejonie Śródmieście-Południe w zgrupowaniu Armii Krajowej „Sławbor” – płk. Jana Szczurka-Cergowskiego; pełniła służbę m.in. w szpitalu polowym w Alejach Ujazdowskich, brała udział w akcji szturmowej na ogrody sejmowe. Awansowana została do stopnia kaprała.

Zachowane pamiątki z Powstania (materiały opatrunkowe z torby sanitariuszki oraz dokumenty swego brata – Wojciecha Przanowskiego [1922–1962], pseudonim powstańczy: Oksza⁷) przekazała w 1982 r. organizatorom wystawy „Warszawa walcząca”, prezentowanej w murach warszawskiej fabryki Norblina, przy ul. Żelaznej 49/53. Warto zaznaczyć, że o jej powstańczej przeszłości – jako szczególnie doniosłym wydarzeniu – wiedziała tylko rodzina, do 1980 r. nie wspominała nawet swym najbliższym współpracownikom; obca jej była postawa kombatanka.

Tuż po wojnie napisała kilka krótkich opowiadań, anonimowo opublikowanych dopiero w 1989 r. w bezdebitowym łódzkim piśmie *drugiego obiegu* – „Oświata Niezależna”, a w 1994 r. – już po śmierci autorki – zamieszczonych pod trafnym tytułem: *Cztery obrazki z powstańczej Warszawy*, w „Tygodniku Kulturalnym Verte”⁸.

Po kapitulacji Powstania wyszła z Warszawy wraz z cywilami i po udanej ucieczce z kolumny uchodźców, przebywała w Podkowie Leśnej. Tam w lipcu 1945 r. zdała egzamin dojrzałości w Społecznym Liceum Ogólnokształcącym, którym kierował dr Stanisław Tynelski – działacz ZNP i TON. W pobliskim Brwinowie ukończyła w 1945 r. *3-miesięczny kurs dla kandydatów na nauczycieli szkół powszechnych*, prowadzony m.in. przez prof. Stefana Truchima⁹.

We wrześniu 1945 r. została przyjęta na studia polonistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim¹⁰, jednak ich nie podjęła z przyczyn rodzinnych. Jak wielu mieszkańców Warszawy zamieszkała w Łodzi, traktując ten pobyt chwilowo. Stało się jednak inaczej, z Łodzią związała się na stałe, mieszkając i pracując w tym mieście do końca życia.

Jesienią 1945 r. rozpoczęła studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Łódzkiego, na kierunku filologia polska. Spośród wykładowców, prowadzących wówczas zajęcia, wymieniała profesorów: Stefanę Skwarczyńską (teoretyka literatury), Henryka Ułaszyna, Zdzisława Stiebera i Karola Dejnę (językoznawców), Tadeusza Grzebieniowskiego (anglistę), Janinę Kotarbińską (logika)¹¹. Największy wpływ wywarły wykłady, proseminarium i seminarium prowadzone przez historyka literatury polskiej – prof. dra Stanisława Adamczewskiego¹², a zwłaszcza jego cykl odkrywczych wykładów w roku akademickim 1947/48 pt. *Liryka Norwida*. Na seminarium prof. Adamczewskiego przygotowywała pracę nt. twórczości Norwida.

W 1981 r. z inicjatywy Teresy Świętosławskiej spisała wspomnienie o profesorze Stanisławie Adamczewskim – jako nauczycielu akademickim; obszernie fragmenty tej relacji prof. T. Świętosławska zamieściła w swej monografii *Stanisław Adamczewski: pedagog – edytor – badacz literatury*¹³. Natomiast w 2002 r., w pięćdziesiątą rocznicę śmierci profesora, wspomnienie ukazało się w czasopiśmie Uniwersytetu Łódzkiego – „Kronika”¹⁴.

Studia polonistyczne sfinalizowała w 1952 r. dyplomem ukończenia studiów wyższych I stopnia (był to jeden z pierwszych dyplomów, noszący numer 16/F). W 1975 r. uzyskała na Uniwersytecie Łódzkim tytuł magistra filologii polskiej.

W latach 40. XX w. – w ramach działającej w środowisku uniwersyteckim Akademickiej Organizacji Służby Społecznej (AOSS)¹⁵ – prowadziła pracę oświatową i wychowawczą m.in. w domach dziecka i w świetlicach środowiskowych, obozach

letnich. Koleżanka z polonistyki – Teresa Żółkowska-Kądziela wspominała: *AOSS była organizacją akademicką bez wyraźnego charakteru politycznego (...) za cel stawiała sobie służbę społeczną w znaczeniu, jakie nadała jej Helena Radlińska (...) Pamiętam odwiedziny w Domu Małego Dziecka. Wybrałyśmy się tam z Izą Przanowską – dotarł do nas sygnał, że jest taka potrzeba, dzieci czekają na odwiedziny. (...) Liczba dzieci oczekujących odwiedzin przewyższała znacznie liczbę odwiedzających, toteż natychmiast zostałyśmy otoczone przez gromadkę osóbek w wieku mniej więcej dwóch lat, które wspinały się nam na ramiona, wchodziły na kolana, przytulały się, obejmowały, całowały, sliły. Dzieci powtarzały: „mama”, „mama”, „mama”. Robiło to wstrząsające wrażenie. Iza chodziła tam później regularnie. Ja więcej nie poszłam*¹⁶.

W szkołach dla dorosłych

Działalność nauczycielską Izabela Przanowska rozpoczęła w 1946 r., o czym pisała: *Podjęłam pracę po pierwszym semestrze studiów na Uniwersytecie Łódzkim i starałam się pogodzić ze sobą obydwie te zajęcia. Jakby na przekór mojemu młodemu wiekowi otrzymałam pracę w szkolnictwie dla dorosłych, gdyż rozwijało się ono wówczas bardzo szybko i miało największe braki kadrowe. Uczylałam więc swych rówieśników, a zdarzały się także zespoły starszych ode mnie słuchaczy. Czasem najmłodszą osobą w klasie była właśnie nauczycielka*¹⁷.

Pracowała w szkołach dla dorosłych w Łodzi, ucząc języka polskiego i angielskiego: IX Gimnazjum i Liceum Koedukacyjnym, przy ul. Pabianickiej, Miejskim Zespole Gimnazjalnym i Licealnym przy ul. Rzgowskiej 30, Szkole Handlowej przy ul. Pogonowskiego 51, Szkole Administracji Gospodarczej i Handlu Zagranicznego (Państwowe Technikum i Liceum Administracyjno-Gospodarcze) przy ul. Lipowej 16. W latach 1946–1948 uczyła w Miejskiej Szkole Wieczorowej dla Dorosłych nr 5, przy ul. Wierzbowej 37/39, kierowanej przez wybitną nauczycielkę i działaczkę oświatową – Alicję Napiórkowską (wdowę po Aleksandrze Napiórkowskim, bohaterze poległym w wojnie bolszewickiej)¹⁸. Po upaństwowieniu miejskiej oświaty, placówka funkcjonowała pod nazwą Państwowej Szkoły Podstawowej dla Pracujących nr 4. Gdy w 1950 r. ówczesne władze usunęły ze stanowiska Alicję Napiórkowską, szkołą do 1952 r. kierowała Izabela Przanowska-Wasiak.

*Na początku mej pracy zetknęłam się z wielką indywidualnością pedagogiczną, jaką była Alicja Napiórkowska – wspominała po latach – (...) dobrej organizacji pracy dydaktycznej mogłam nauczyć się u Antoniego Sułkowskiego, dyrektora Miejskich Zespołów Gimnazjalnych w Łodzi. Współpracowałam z doświadczonymi polonistkami: Janiną Szczerbowską i Zofią Jakubowską, a częsty kontakt z przedstawicielami nadzoru pedagogicznego: Ireną Kukulską, Janem Maciejowskim i Stefanem Studzińskim pamiętam jako wyczerpujący instruktaż metodyczny*¹⁹.

Prezentację doświadczeń nauczycielskich z tego czasu zawierają artykuły: *O nauczaniu literatury w szkołach wieczorowych*, zamieszczony w 1987 r. na łamach czasopiisma „Oświata Dorosłych”²⁰, czy satyryczny obrazek pt. *Konstytucja „1 Maja”*, opublikowany w „Przeglądzie Oświatowym”²¹.

*Naukę języka polskiego – pisała I. Wasiaak – łączono często z ekspresją artystyczną uczniów. Sprzyjała temu organizacja tygodnia szkolnego: lekcje odbywały się od poniedziałku do piątku, sobota przeznaczona była na zajęcia świetlicowe. Organizowane konkursy żywego słowa, inscenizacje fragmentów prozy, międzyszkolne zloty w parku helenowskim aktywizowały słuchaczy do amatorskiego ruchu artystycznego, a w nauczycielach wyzwalaly drzemiące ambicje artystyczne*²².

Autorka podkreślała, że nie można przecenić roli przeżyć uczniów, którzy stawali się w ten sposób świadomymi odbiorcami i uczestnikami kultury.

O innych doświadczeniach z lat czterdziestych XX w. z pracy ze słuchaczami szkół dla pracujących, traktuje artykuł *Lekcje języka angielskiego w powojennych szkołach dla dorosłych*, opublikowany w 1986 r. w czasopiśmie „Języki Obce w Szkole”²³. Opisowi lekcji i stosowanych metod dydaktycznych towarzyszy refleksja autorki: *Motywacja uczenia się języka angielskiego łączyła się w owych czasach, z dość niewinnym zresztą, snobizmem. Nasi słuchacze wywodzili się najczęściej z mało wykształconych środowisk i chcieli zaimponować swemu otoczeniu. Kilka przyswojonych zdań, a jeszcze lepiej modna piosenka spełniały właśnie tę rolę. Znajomość obcego języka budziła także nadzieje na interesującą pracę, spotkania z ciekawymi ludźmi, a także na studia. U niektórych absolwentów aspiracje te spełniły się; dla innych, którzy nie osiągnęli awansu, powojenny kurs intensywnej nauki pozostał ważną przygodą intelektualną*²⁴.

W pierwszych latach powojennych wchodziła w skład zespołów egzaminacyjnych, działających w ramach Społecznej Komisji Walki z Analfabetyzmem w Łodzi. W latach 1952–1960 zatrudniona była jako podinspektor szkolny w Referacie Opieki nad Dzieckiem Oddziału Oświaty Prezydium Rady Narodowej Łódź-Północ i Łódź-Bałuty. Na stanowisku tym m.in. sprawowała nadzór nad placówkami opiekuńczo-wychowawczymi: domami dziecka, świetlicami. Prowadziła też akcję wczasów dziecięcych, organizowała wypoczynek letni i zimowy dla łódzkich dzieci. W latach 1960–1962 pracowała jako nauczycielka języka polskiego w łódzkich szkołach podstawowych: nr 92 im. Marii Konopnickiej oraz w tzw. Tysiąclatce, noszącej numer 161.

W szkołach zawodowych

Przez kolejnych 20 lat: od 1962 r. do przejścia na emeryturę w 1982 r., uczyła języka polskiego i angielskiego w średnich szkołach zawodowych: Technikum Włókienniczym nr 2 w Łodzi przy ul. Zakątnej 34 oraz w Technikum Włókienniczym nr 3, po reorganizacji noszącym nazwę Zespół Szkół Odzieżowych nr 2 w Łodzi, przy ul. Naruszewicza 35. W 1975 r. została powołana przez Kuratora Okręgu Szkolnego w Łodzi na stanowisko profesora szkoły średniej.

Wielkie znaczenie w pracy nauczycielskiej przywiązywała do edukacji kulturalnej i rozwijania zainteresowań humanistycznych przyszłej kadry technicznej. Osiągała to poprzez zróżnicowanie metod nauczania stosowanych wobec młodzieży i uczniów dorosłych; w tym celu dokonywała adaptacji programów szkolnych i rozkładów materiału języka polskiego dla placówek wieczorowych i zaocznych. Szczególną uwagę poświęcała wyrobieniu wśród uczniów i słuchaczy umiejętności pracy umysłowej oraz wdrażaniu do samokształcenia. Jej uczniowie, zachęceni do udziału w wydarzeniach kulturalnych i artystycznych Łodzi, zdobywali nagrody i wyróżnienia w konkursach na najlepszą pracę maturalną o tematyce łódzkiej czy recenzję teatralną. Była organizatorką licznych konferencji metodycznych, autorką pokazowych lekcji języka polskiego. Przez wiele lat przewodniczyła szkolnej Komisji Przedmiotów Ogólnokształcących w Technikum Włókienniczym nr 3.

Uwagi na ten temat zawiera tekst autorstwa I. Wasiak z 1987 r. pt.: *Nauczanie literatury w szkołach zaocznych: (...) w szkole zaocznej, jak w żadnej innej, aktualne stało się*

hasło „uczyć, jak się uczyć”. Problemy prawidłowego zorganizowania warsztatu pracy i techniki pracy umysłowej, budzenie zainteresowań poznawczych znajdowały żywszy wyraz w zajęciach z dorosłymi. Zachęcaliśmy słuchaczy do zaopatrzenia we własny księgozbiór podręczny (encyklopedie, słowniki, antologie), a przede wszystkim do korzystania z tego typu wydawnictw w czytelni szkolnej przed lekcją i z księgozbioru pracowni języka polskiego w czasie konsultacji²⁵.

Ilustrację tych założeń stanowi opis przeprowadzonej konsultacji języka polskiego na temat baroku w I semestrze technikum zaocznego, podczas której jako pomoce dydaktyczne służyły słowniki, nagrania wszystkich omawianych tekstów literackich i polskiej muzyki barokowej: *Przed konsultacją słuchacze obejrzeli wystawkę sztuki barokowej, w pracowni języka polskiego eksponowano ponad dwadzieścia albumów i wydawnictw encyklopedycznych, ukazujących architekturę, rzeźbę, malarstwo, stroje i przedmioty użytkowe czasu baroku. Ten isticie barokowy przepych pięknych książek przyciągnął uwagę słuchaczy (...) Dlaczego – mimo braku czasu – korzystam z tak wielu środków dydaktycznych: nagrań, plansz, albumów. Otóż wychodzę z założenia, że w szkole należy stworzyć słuchaczom warunki przeżycia estetycznego, które wywoła zainteresowanie tematem i będzie czynnikiem procesu wychowania przez sztukę. Za drugi ważny element (...) uważam stałe rozwijanie techniki pracy umysłowej przez korzystanie z podręczników i komentarzy, różnego typu słowników i encyklopedii, odnajdywanie cytatów, posługiwanie się spisem treści i indeksem nazwisk, dokonywanie skróconego zapisu bibliograficznego, sporządzanie planów i formułowanie wniosków*²⁶.

Troska o właściwą interpretację utworów literackich i przeciwdziałanie instrumentalnemu ich traktowaniu widoczna jest także w kilku innych (oprócz już wcześniej wymienionych) artykułach pióra Izabeli Wasiak, zamieszczanych na łamach miesięcznika „Oświata Dorosłych”²⁷. Publikacje te prezentowały rozwiązania metodyczne i zawierały opisy przykładowych lekcji języka polskiego:

- *Konsultacja centralnym ogniwem samokształcenia*. „Oświata Dorosłych” R. 25: 1981 nr 10, s. 599–603;
- *Z praktyki nauczania języka ojczystego*. „Oświata Dorosłych” R. 29: 1985 nr 10, s. 601–604;
- *Kształtowanie umiejętności odbioru utworu literackiego*. „Oświata Dorosłych” R. 32:1988 nr 1, s. 30–33;
- *Ćwiczenie podstaw samokształcenia na lekcjach języka polskiego w technikum zaocznym*. „Oświata Dorosłych” R. 34:1990 nr 6, s. 219–221; artykuł otrzymał III nagrodę w redakcyjnym konkursie nt. *Moja najciekawsza lekcja (konsultacja) w szkole dla pracujących*.

Ponadto była współautorką kilku opracowań, które ukazały się jako druki powielane Okręgowego Ośrodka Metodycznego i Oddziału Doskonalenia Nauczycieli w Łodzi:

- *Z doświadczeń nad wdrażaniem postępu pedagogicznego w naszej szkole*. „Studia i Materiały Pedagogiczno-Społeczne” Łódź, luty 1972, s. 73–81;
- *Materiały pomocnicze dla nauczycieli języka polskiego*; praca zbiorowa pod red. B. Pawlak. Łódź: IKN, 1982, s. 4–7 (bez podania autora opracowania), w których zamieściła konspekt zajęć pt. *Rola narratora w prozie pozytywistycznej*;
- *Materiały pomocnicze dla nauczycieli języka polskiego techników i liceów zawodowych: rozkład materiału nauczania w okresie propedeutycznym*, pod red. B. Pawlak. Łódź: IKN, 1983, s. 4–10; opracowanie zawiera rozdział pt. *Cykl lekcji dotyczących toposu domu, rodziny, ojczyzny*, autorstwa I. Wasiak.

Prace dydaktyczne o twórczości Cypriana Norwida

Różnorodne zainteresowania polonistyczne Izabeli Wasiak koncentrowały się przede wszystkim wokół twórczości Cypriana Norwida. Przez dziesięciolecia śledziła prace edytorskie norwidologów, ukazujące się kolejne monografie naukowe, przedstawienia teatralne i telewizyjne jego utworów oraz wszelkie próby popularyzowania dorobku poety. Także we własnych opracowaniach wielką uwagę poświęciła miejscu Cypriana Norwida w dydaktyce szkolnej. W 1975 r. uzyskała na Uniwersytecie Łódzkim tytuł magistra filologii polskiej na podstawie pracy pt. *Utwory Norwida poznawane w szkole na tle recepcji społecznej dzieł poety*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. Zdzisława Skwarczyńskiego, z uznaniem przyjętej przez recenzentkę – prof. dr. Krystynę Poklewską: *W pracy uderza trafna selekcja obfitego materiału, swobodny tok narracji, wstrzeżność i takt Autorki w ocenie analizy wierszy Norwidowskich (...) w propozycjach własnych na uwagę i uznanie zasługuje znakomita analiza wiersza „Do obywatela Johna Browna” oraz bardzo trafne uwagi o „Bema pamięci żałobnym rapsodzie”. Cenną częścią pracy są konkretne propozycje dotyczące sposobu przeprowadzenia lekcji poświęconych Norwidowi, godne publikacji w „Polonistyce”. Całość jest dowodem dużej dojrzałości intelektualnej Autorki, świadczy o opanowaniu warsztatu metodycznego polonisty²⁸.*

Z badań źródłowych, będących podstawą wspomnianej pracy, wyrosły dwa obszernie artykuły, opublikowane w roczniku „Dydaktyka Literatury”: *Z dziejów szkolnej recepcji twórczości Cypriana Norwida*²⁹ oraz *Szkolna recepcja twórczości Norwida (w latach 1945–1972)*³⁰. Autorka przedstawiła w nich zainteresowanie dziełami Norwida w polskich szkołach, na przestrzeni XX stulecia. Dokonała analizy doboru utworów poety i sposobów ich interpretowania – na podstawie programów nauczania i instrukcji programowych, a także wskazówek zawartych w szkolnych podręcznikach historii literatury, komentarzach i artykułach metodycznych.

Dzieje szkolnej recepcji twórczości Cypriana Norwida – pisała – są elementem szerszego zjawiska społecznego odbioru dzieł poety. Utwory Norwida zajmowały w szkole zwykle niewiele miejsca, jednak dobór tekstów i kierunek ich interpretacji odzwierciedlają stan badań nad tą twórczością, a ponadto literackie i pozaliterackie tendencje panujące w społeczeństwie oraz zmieniające się koncepcje nauczania języka polskiego³¹.

Izabela Wasiak uczestniczyła w wielu zjazdach i sesjach polonistycznych (zwłaszcza norwidologicznych), jak również spotkaniach metodycznych, organizowanych przez wyższe uczelnie. Podczas konferencji *Z teorii i praktyki nauczania literatury i języka ojczystego*, odbywającej się w dniach 14 i 15 kwietnia 1980 r. na Uniwersytecie Łódzkim, wygłosiła referat pt. *Liryka Norwida w dzisiejszej szkole*³².

W czasopismach polonistycznych przedstawiała własne rozwiązania szkolnej analizy i interpretacji utworów Norwida. Była autorką artykułów zamieszczonych na łamach „Polonistyki”, „Oświaty Dorosłych”, „Języka Polskiego w Szkole Średniej”; niektóre wydrukowano już po śmierci autorki, gdyż sama nie zabiegała o ich publikację, a i ówczesne redakcje niechętnie korzystały z opracowań nauczycieli-praktyków. Przykładem może być tekst pt. *List poetycki do Johna Browna*³³; nagrodzony w 1981 r. w konkursie „Polonistyki” na temat: *Analiza wybranego utworu literackiego na lekcji języka polskiego*³⁴. Opracowanie ukazało się drukiem dopiero w 10 lat później, opatrzone komentarzem nowej wówczas redaktor naczelnej „Polonistyki” – prof. dr. Bożeny Chrzęstowskiej, która pisała: *Kierujemy go [tzn. artykuł] do druku dzisiaj nie tylko po to, aby złagodzić przykrość zawiedzionych oczekiwania Laureatki konkursu. Tekst ten stanowi dobry*

przykład, naszym zdaniem, czym jest artykuł metodyczny. [Autorka artykułu] ujmuje całość procesu szkolnej komunikacji literackiej: skupia uwagę na utworze i wiedzy o nim, ale myśli przede wszystkim o uczniach, opisuje prawdziwe ich reakcje odbiorcze, przewiduje trudności, nie zapomina o szkolnych uwarunkowaniach. (...) daje przykład, jak harmonijnie można połączyć różne ogniwa analizy i interpretacji w dobrze zorganizowanej lekcji³⁵.

Tekst ten został opublikowany również w 1993 r. w wydawanym w Chicago kwartalniku Komisji Oświatowej Kongresu Polonii Amerykańskiej – „Głos Nauczyciela”³⁶.

Z kolei w piśmie metodycznym „Język Polski w Szkole Średniej” zamieściła opracowanie prezentujące cykl lekcji poświęconych twórczości poety pt. *Liryka Cypriana Norwida w szkole średniej – propozycje metodyczne dla klasy II liceum i technikum*³⁷ oraz scenariusz zajęć pozalekcyjnych pt. *Quiz o Norwidzie*³⁸.

Wyjątkowa w naszej literaturze rola Norwida-poety, filozofa i moralisty – podkreślała I. Wasiak – zobowiązuje nauczyciela do poszukiwania skutecznych form zbliżenia tej poezji słuchaczom. (...) W praktyce wydaje się szczególnie ważne, by słuchacze doszli do wniosków natury ideowej w wyniku przeprowadzonej analizy artystycznej, a nie ograniczali się do szukania przykładów dla zasugerowanych przez nauczycieli problemów moralnych. Dzieło istnieje bowiem jako układ powiązanych elementów, a jego funkcja ideowa realizuje się głównie poprzez funkcję estetyczną³⁹.

Inne opracowania dydaktyczne

Swymi spostrzeżeniami oraz rozwiązaniami metodycznymi, poznanymi w trakcie kursu *The Usage and Teaching of Contemporary English* (zorganizowanego przez *British Council* w Nottingham w 1977 r.), dzieliła się także z nauczycielami języka angielskiego. W czasopiśmie „Języki Obce w Szkole”⁴⁰ opublikowała artykuły: *Kilka propozycji ćwiczeń w mówieniu do wykorzystania na lekcjach języka angielskiego*⁴¹ oraz *By przedmiot nadobowiązkowy stał się przyjemnym obowiązkiem*⁴². Korzystając z publikacji zamieszczanych w angielskich pismach metodycznych, opisywała nieczęsto wówczas stosowane w polskich szkołach sposoby zwiększenia motywacji uczniów, m.in. poprzez urozmaicanie lekcji gramami, zabawami, piosenkami, konkursami, inscenizowaniem dialogów.

Powodzenie ćwiczeń i gier – pisała w nagrodzonym artykule – zależy od możliwości uczniów, czasu, który możemy im poświęcić, a przede wszystkim od atmosfery, którą udało się wśród młodzieży stworzyć. Przypuszczam bowiem, że na każdym szczeblu nauczania istnieje możliwość wykorzystania sytuacji, w których zastosowanie poznanych struktur staje się naturalne, pod warunkiem, że nauczycielowi uda się wywołać potrzebę i chęć ich użycia przez ucznia. (...) Dużą satysfakcję nauczycielowi daje pewne przyswojenie sobie podstaw językowych przez większość młodzieży oraz dobry poziom paru absolwentów, którzy mimo nadobowiązkowego charakteru przedmiotu w szkole, wybierają język angielski na egzaminie dojrzałości i odnoszą sukces na miarę możliwości szkoły⁴³.

Izabela Wasiak – czerpiąc ze swej praktyki nauczycielskiej – przygotowała także kilka odczytów pedagogicznych⁴⁴, nagradzanych w konkursach łódzkich i ogólnopolskich:

- *Utwory Norwida poznawane w dzisiejszej szkole*. 1976;
- *Jak nauczyciele-humanisci realizują założenia kształcenia ustawicznego w szkole zawodowej*. 1978 (III nagroda w XVIII Ogólnopolskim Konkursie Autorów Odczytów Pedagogicznych);

- *Z doświadczeń nauczyciela języka angielskiego w technikum zawodowym*. 1979;
- *Szkolna analiza utworów lirycznych Cypriana Norwida*. 1982 (III nagroda w XX Ogólnopolskim Konkursie Autorów Odczytów Pedagogicznych);
- *Literatura i dorośli: z doświadczeń nauczyciela języka polskiego łódzkich szkół dla dorosłych*. 1984.

Na marginesie budzi się refleksja nad ideą konkursów odczytów pedagogicznych: organizatorzy kolejnych edycji nie pokusili się o upowszechnianie najlepszych rozwiązań, ani w formie drukowanej, ani w postaci słowa mówionego (*Jeden egzemplarz stojący na półce w IKNiBO – mówiła I. Wasiak w dyskusji redakcyjnej – to trochę za mało. Powinien być opracowany wybór najlepszych opracowań*⁴⁵). Dziwne też były kryteria oceny prac – niektóre z odczytów nie znalazły uznania jury, mimo późniejszych nagród w konkursach na najlepsze artykuły metodyczne, organizowanych przez redakcje czasopism specjalistycznych.

Należy wspomnieć również o innych aspektach działalności dydaktycznej: wielokrotnie prowadziła praktyki dla studentów polonistyki Uniwersytetu Łódzkiego. Od 1981 r. do 1990 r. (tj. do śmierci) brała udział w pracach Okręgowego Komitetu Olimpiady Literatury i Języka Polskiego w Łodzi, a jej aktywność na tym polu znalazła uznanie w postaci nagrody Komitetu Głównego Olimpiady Literatury i Języka Polskiego w Warszawie.

W latach osiemdziesiątych wchodziła w skład Zarządu Okręgu Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza w Łodzi, w 1986 r. wybrana została delegatem na Jubileuszowy Zjazd Towarzystwa, odbywający się w stulecie istnienia organizacji⁴⁶.

Kierując się ustaleniami zespołu ds. oświaty *Okrągłego Stołu*, podjęła w 1989 r. nowatorską inicjatywę wydania materiałów pomocniczych dla szkół na temat praw człowieka; starania zaowocowały publikacją autorstwa Krzysztofa Kocela pt. *Międzynarodowa ochrona praw człowieka w czasie pokoju i wojny*⁴⁷, której to książki była redaktorem.

W uznaniu wieloletniej pracy pedagogicznej i działalności oświatowej otrzymywała odznaczenia i nagrody, spośród których należy wymienić: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1982), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1978), Złoty Krzyż Zasługi (1973), Honorową Odznakę Miasta Łodzi (1979), Złotą Odznakę ZNP (1970), Nagrodę Ministra Oświaty i Wychowania I i II stopnia (1973 i 1978), Nagrodę Kuratora Oświaty i Wychowania w Łodzi (1982).

Działalność związkowa

Przez wiele lat, aż do 1980 r. była członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego i prezesem Ogniska ZNP nr 4 Łódź-Górna. Od października 1980 r. należała do NSZZ „Solidarność”, upatrując w tym ruchu możliwości demokratycznych zmian społecznych i politycznych, zwłaszcza w sferze oświaty i kultury. Zorganizowała w Zespole Szkół Odzieżowych nr 2 w Łodzi – jedną z pierwszych w kraju – szkolną komisję zakładową NSZZ „Solidarność”. W 1981 r. brała udział w pracach krajowego aktywu polonistycznego „Solidarności”, dyskutującego m.in. nad projektami nowych programów nauczania języka polskiego.

W okresie stanu wojennego kontynuowała pracę związkową, prowadząc m.in. kolportaż prasy i książek drugiego obiegu, projekcje wideo, a także działalność samopomocową.

W latach osiemdziesiątych uczestniczyła w *drugim obiegu wydawniczym*, od 1986 r. do 1989 r. przewodniczyła Łódzkiemu Zespołowi Oświaty Niezależnej (ŁZON), ciekawej inicjatywie kulturalnej i wydawniczej. Zespół związany był organizacyjnie, technicznie i personalnie ze strukturami związkowymi NSZZ „Solidarność” Ziemi Łódzkiej: Regionalną Komisją Wykonawczą, Międzyzakładowym Komitetem Organizacyjnym i Regionalną Komisją Organizacyjną. Izabela Wasiak – reprezentując ŁZON – współpracowała z członkami łódzkich oddziałów: nielegalnej Polskiej Partii Socjalistycznej, Niezależnego Zrzeszenia Studentów i Federacji Młodzieży Walczącej. W pracach Zespołu brali udział także m.in. Paweł Lipski, Iwona Książek, Walerian Wiśniewski, Halina Nicpan, Irena Kucza-Kuczyńska⁴⁸.

Działalność ŁZON podlegała operacyjnemu rozpracowaniu przez służby bezpieczeństwa. W aktach Instytutu Pamięci Narodowej znajduje się analiza, w której czytamy: (...) *na przełomie 1986/87 na terenie Łodzi powstała nielegalna organizacja o nazwie „Łódzki Zespół Oświaty Niezależnej”, wydająca bezdebit pt. „Oświata Niezależna”. W skład aktyw ŁZON wchodzi: Izabela Wasiak, Walerian Wiśniewski, Iwona Książek, Irena Kucza-Kuczyńska i Maria Świączak. Osoby te stanowią zespół redakcyjny przygotowujący materiały do druku. Organizacja nie posiada własnej bazy poligraficznej i w związku z tym korzysta z „usług” podziemnych struktur byłej „Solidarności”. Ponadto z materiałów operacyjnych wynika, że w/w organizacja utrzymuje kontakty z podobnymi strukturami z terenu Warszawy, Wrocławia i Gdańska mające na celu zdobycie środków finansowych na dalszą działalność. Podejmowane są także próby ujednoczenia organizacyjnego i wydawanie pisma o zasięgu ogólnokrajowym*⁴⁹.

Wnioski płynące z raportu zalecają: *działania operacyjne zmierzające do zabezpieczenia dowodów o działalności ŁZON, w tym ustalenie struktury organizacyjnej i statusu autorów tekstów, miejsce druku i kolportażu oraz sposobu finansowania*⁵⁰ – a ich efektem miało być skierowanie sprawy na drogę karną.

Największe rezultaty Łódzkiego Zespołu Oświaty Niezależnej przyniosła aktywność edytorska, prowadzona wraz z nielegalnym wydawnictwem „Solidarność Walcząca”, przekształconym w 1988 r. w Wydawnictwo Społeczne „Fakt”. Zespół był wydawcą (lub zleceniodawcą) 26 druków zwartych (książek i broszur), a także czasopism i druków ulotnych.

Izabela Wasiak redagowała dwie serie wydawnicze ŁZON: Biblioteczka Lektur Szkolnych i Biblioteczka Wiedzy Historycznej. Popularyzowały one teksty literackie i historyczne, odrzucane przez cenzurę i nieobecne w programach szkolnych, m.in. utwory Ernesta Brylla, Józefa Czapskiego, Czesława Miłosza, Josifa Brodskiego, Józefa Mackiewicza, Edgara Vincenta d’Abernona, Artura Schroedera⁵¹. W ramach działalności Łódzkiego Zespołu Oświaty Niezależnej opracowała i wydała w serii Biblioteczki Lektur Szkolnych dwa wybory tekstów z komentarzami. Pierwszy z nich, *Lektury naszych dziadków*⁵² z 1987 r. prezentował patriotyczne utwory literackie z okresu dwudziestolecia międzywojennego, pióra: Izabelli Moszczeńskiej, Bronisławy Ostrowskiej, Edmunda Jezińskiego, Artura Schroedera. Drugi zbiór pt. *Lektury naszych rodziców*⁵³, wydany w 1989 r. pod pseudonimem Irena Wolska⁵⁴, zawierał socrealistyczne teksty z lat pięćdziesiątych XX w., autorstwa m.in. Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego (*Przed mauzoleum Lenina*), Heleny Bobińskiej (*Soso – dziecięce i szkolne lata Stalina*), Haliny Rudnickiej (*Płomień gorejący*), Jana Wilczka (*Nr 16 produkuje*), Jana Brzechwy (*Murzynek Sam*).

W drugiej połowie lat 80. Izabela Wasiak redagowała biuletyn *drugiego obiegu* „Oświata Niezależna”⁵⁵, pismo Łódzkiego Zespołu Oświaty Niezależnej, przeznaczone

głównie dla środowiska nauczycielskiego. Od września 1986 r. do października 1989 r. przygotowała materiały do 26 numerów miesięcznika (w tym kilku podwójnych). Była autorką artykułów programowych (np. *Uwagi o przyszłej szkole*, ale także tekstów o nauczaniu literatury, języków obcych, o szkołach zawodowych i o szkołach dla dorosłych). Zamieszczała również informacje związkowe, recenzje, tłumaczenia tekstów z języka francuskiego oraz felietony (np. *Listopadowe refleksje* z 1986 r., przypomniane po latach przez K. Lesiakowskiego⁵⁶). Współpracowała też z innymi łódzkimi czasopismami niezależnymi: „Solidarność Walcząca”, „Nike”, „Głos Solidarności”, „Legionista”. Specyfika drugiego obiegu powodowała, że publikacje ukazywały się bez podania nazwiska lub opatrzone były kryptonimami. Przedruki niektórych artykułów ukazały się w paryskim „Biuletynie Solidarności”, w wersji polsko- i francuskojęzycznej⁵⁷.

W styczniu 1989 r. przebywała z wizytą we Francji (m.in. w Paryżu, Nantes, Saint-Nazaire, Angers) na zaproszenie działaczy związku zawodowego nauczycieli SGEN-CFDT Kraju Loary – w ramach porozumienia zawartego w 1988 r. pomiędzy bratnimi związkami zawodowymi „Solidarność” i CFDT. Uczestniczyła w wielu konferencjach, wygłaszała prelekcje prezentujące działalność ruchu Solidarność, problemy polskiej oświaty, a także przemiany zachodzące w naszym kraju. Śladem tej wizyty są artykuły w prasie francuskiej, m.in. *Pologne: bilan d'une annee Solidarnosc*⁵⁸, czy wywiady w czasopismach: „Quest France”, „L'Eclair”. Podczas pobytu w Paryżu spotkała się m.in. z Jerzym Giedroyciem w redakcji „Kultury” oraz z Ireną Lasotą – założycielką Instytutu na Rzecz Demokracji w Europie Wschodniej (IDEE).

Od czerwca 1988 r. działała w odradzającej się – wtedy jeszcze nielegalnej – Krajowej Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”. Uczestniczyła w konspiracyjnych spotkaniach odbywających się w Gdańsku, Warszawie, Lublinie, Wrocławiu, sygnowała nazwiskiem komunikaty i stanowiska Sekcji, zamieszczane w podziemnych czasopismach oświatowych, m.in. „Tu Teraz” czy łódzkiej „Oświacie Niezależnej”⁵⁹. Po obradach *Okrągłego Stołu* Krajowa Sekcja monitorowała realizację ustaleń podzespołu ds. oświaty, negocjowała z Ministerstwem Edukacji Narodowej rozwiązania organizacyjne, opiniowała projekty rozporządzeń. Izabela Wasiak współpracowała z redakcją gdańskiego „Przeglądu Oświatowego” – organu Krajowej Sekcji, począwszy od pierwszego wydania pisma. Opublikowała na jego łamach artykuły: *Programy nauczania we Francji*⁶⁰, *Nasi francuscy koledzy*⁶¹, *Konstytucja „1 Maja”*⁶², felieton *Stępieć pazury*⁶³ oraz *Ciekawe źródło* – omówienie dzienników Edgara Vincenta d'Abernona z okresu wojny polsko-bolszewickiej *Osiemnasta decydująca bitwa w dziejach świata – pod Warszawą 1920 r.*⁶⁴.

W listopadzie 1988 r. wraz z działaczami podziemnego Łódzkiego Zespołu Oświaty Niezależnej (m.in. Walerianem Wiśniewskim, Haliną Nicpan, Ireną Kucza-Kuczyńską), tworzyła jawny, choć wówczas jeszcze nielegalny, Komitet Organizacyjny Pracowników Oświaty „Solidarność” Ziemi Łódzkiej⁶⁵. W ramach Komitetu zajmowała się budowaniem lub odtwarzaniem szkolnych struktur związkowych, aktywizowaniem rad pedagogicznych, akcją informacyjną dotyczącą uprawnień związku, działalnością interwencyjną. Zorganizowała Bibliotekę Związkową im. prof. Jana Lutyńskiego, która oprócz gromadzenia publikacji niezależnych, była miejscem odczytów i prelekcji dla nauczycieli. O pracach Komitetu regularnie informowała czytelników pisma „Oświata Niezależna”.

W wyniku pierwszych wyborów w 1989 r. weszła w skład Rady Regionalnej Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” w Łodzi i była jej członkiem – do chwili rezygnacji z członkostwa Sekcji, złożonej w czerwcu 1990 r.

W kwietniu 1989 r. została członkiem-założycielem Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” (WKO) w Łodzi⁶⁶ – lokalnej struktury powstałej po obradach „Okrągłego Stołu”, kierowanej przez dr. Marka Edelmana. Komitet przygotowywał w regionie łódzkim wybory parlamentarne w czerwcu 1989 r. oraz pierwsze wybory samorządowe w maju 1990 r. Izabela Wasiak prowadziła biuro informacyjne WKO, mające siedzibę na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego, organizowała spotkania z kandydatami do parlamentu. W wyborach do pierwszej Rady Miejskiej w Łodzi kandydowała z listy WKO w okręgu nr 6 Łódź-Polesie⁶⁷; mandatu jednak nie uzyskała wobec słabego wyniku listy WKO.

Od 1951 r. była zamężna z Jerzym Wasiakiem [1924–2012], pedagogiem, absolwentem Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, wieloletnim nauczycielem i dyrektorem łódzkich placówek oświatowych dla dzieci głuchych i niedosłyszących, autorem monografii Szkoły dla Dzieci Głuchych w Łodzi; miała dwoje dzieci.

Przez ostatnie cztery lata życia walczyła z chorobą nowotworową, o zmaganiu z chorobą traktuje niepublikowane opowiadanie pt. *Jak dziki zwierz...* (1986); nie zaprzestała jednak intensywnej działalności oświatowej i związkowej.

Zmarła w Łodzi 11 grudnia 1990 r., przeżywszy 63 lata. Pochowana została na cmentarzu w Łodzi – Łągiewnikach.

We wspomnieniu pośmiertnym prof. dr Alina Kowalczykowa, wówczas wykładowca Uniwersytetu Łódzkiego, napisała: *Poznałam p. Izabelę Wasiak dopiero w ostatnich latach jej życia, były to jakieś pospieszne spotkania, rozmowy, udział w organizowanym przez nią wieczorze literackim dla nauczycieli; pozostała i narasta po jej śmierci świadomość, że oto zetknęłam się z osobą wyjątkową (...) łączyła twarde dążenie do wyznaczonych sobie celów ze skromnością, ze zdecydowanym usuwaniem w cień własnej osoby. (...) Pasję własnych działań łączyła z cierpliwością (...) promieniowała z niej autentyczna duchowa kultura i urok spokoju osobistego. Rzadkie to było – i jest – połączenie u ludzi zaangażowanych w działalność polityczną. Jakże szkoda, że tacy ludzie umierają*⁶⁸.

Przypisy

¹ Zob. biogram: D. Dworakowska: *Wasiakowa Izabela Maria z d. Przanowska [1927–1990]*. W: *Słownik badaczy literatury polskiej*. Red. J. Starnawski. T. VI. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003, s. 326–328; B. Kowalewska: *Śp. Izabela Wasiak*. „Przegląd Oświatowy” 1991, nr 5 (17), s. 8; M. Wasiak: *Wasiak Izabela Maria*. W: *Słownik pracowników książki polskiej: suplement III*. Red. H. Tadeusiewicz. SBP, Warszawa 2010, s. 292–293; Słownik „*Niezależni dla kultury 1976–1989*” <http://www.slownik-niezalezniidlakultury.pl/index.php?page=wysyp&sel=W&klucz=369&s=> (publikacja internetowa dostęp: 2 maja 2013).

² Zob. m.in.: R. Szwoch: *Przanowski Edward Czesław [1845–1929]*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 28. Wrocław 1985, s. 637–638; M. Wasiak: *Przanowski Edward*. W: *Słownik biograficzny techników polskich*. T. 14. Warszawa 2003, s. 108–110.

³ Zob. m.in.: R. Szwoch: *Przanowski Stefan [1874–1938]*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 28. Wrocław 1985, s. 640–642 (biogram przygotowany w oparciu m.in. o informacje przekazane przez Izabelę Wasiak); J. Piłatowicz: *Przanowski Stefan*. W: *Słownik biograficzny techników polskich*. T. 10. Warszawa 1999, s. 123–125.

⁴ Zob.: M. Wasiak: *Przanowski Jan [1873–1941]*. W: *Słownik biograficzny adwokatów polskich*. T. II, z. 3/4: M – Ź. Warszawa 2007, s. 424–425.

⁵ Zob.: m.in.: W. Ambroziewicz: *Władysław Przanowski i jego dzieło*. PZWS, Warszawa 1964; S. Konarski: *Przanowski Władysław (1880–1937)*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 28. Wrocław 1985, s. 642–644.

⁶ K. Leski: *Życie niewłaściwie urozmaicone: wspomnienia oficera wywiadu i kontrwywiadu AK*. Wyd. 4 uzup. i popr. Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 2001, s. 352 (w zestawieniu żołnierzy mylnie utożsamiana z inną sanitariuszką, używającą także pseudonimu „Iza”); *Wielka ilustrowana encyklopedia Powstania Warszawskiego: suplement*. Red. P. Rozwadowski. Bellona, Warszawa 2009, s. 83 (hasło: „Iza”, bez podania nazwiska); http://www.1944.pl/historia/powstancze-biogramy/Izabela_Przanowska (dostęp: 2 maja 2013).

⁷ Zob. informacje na portalu internetowym Muzeum Powstania Warszawskiego: http://www.1944.pl/historia/powstancze-biogramy/Wojciech_Przanowski (dostęp: 2 maja 2013).

⁸ [I. Wasiak]: *Sierpień – wrzesień 1944*. „Oświata Niezależna” 1989, nr 35, s. 8; I. Wasiak: *Cztery obrazy z powstańczej Warszawy*. „Verte: Tygodnik Kulturalny” 1994, nr 13, s. 1; dodatek do „Gazety Łódzkiej” 1994, R 5, nr 175.

⁹ *Zaświadczenie tymczasowe z 16 lutego 1945 r.* (w posiadaniu autora).

¹⁰ W dokumentach rodzinnych zachował się indeks Uniwersytetu Jagiellońskiego nr 7163 i Akademicki dowód osobisty UJ nr 7467.

¹¹ Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego Wydział Humanistyczny nr albumu 382/H (akta studenckie Izabelli Przanowskiej, żonę Wasiak).

¹² Stanisław Adamczewski [1883–1952], historyk literatury, nauczyciel gimnazjalny, wykładowca Uniwersytetu Warszawskiego; zajmował się literaturą polskiego baroku, pozytywizmu i modernizmu; szczególną uwagę poświęcił Żeromskiemu, był autorem pierwszej monografii twórczości pisarza: *Serce nienasycone* (drugie zmienione wydanie pt. *Sztuka pisarska Żeromskiego*), a także edytorem jego *Dzienników*. Inne prace to: *Zbiór zadań i pytań z literatury polskiej dla uczniów szkoły średniej*, *Oblicze poetyckie Bartłomieja Zimorowicza*, *Sympozjon: wybór prozaików polskich wieku 19 i 20*. W latach 1945–1950 był profesorem Uniwersytetu Łódzkiego i kierownikiem Katedry Historii Literatury. W 1950 roku usunięty z uczelni jako naukowiec burżuazyjny i przeciwnik marksizmu, pozbawiony został możliwości wykładania i zarobkowania; zmarł w tragicznych okolicznościach.

¹³ T. Świętosławska, *Stanisław Adamczewski: pedagog – edytor – badacz literatury*. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1994, s. 146, 150, 152–156.

¹⁴ I. Wasiak, *Wspomnienie o Stanisławie Adamczewskim: w pięćdziesiątą rocznicę śmierci Profesora*. „Kronika: Pismo Uniwersytetu Łódzkiego” 2002, R. 12, nr 1 (72), s. 16–18.

¹⁵ Działalność AOSS nie doczekała się szerszego omówienia, dłuższą wzmiankę zawiera broszura: *Rok pracy: jednodniówka sprawozdawczo-informacyjna Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu Łódzkiego*. [Łódź] 1946, s. 31; w działalności AOSS brali udział m.in. późniejsi profesorowie: Aleksandra Przełęcka (wówczas Napiórkowska), Zdzisław Kowalewski, Salomea Kowalewska (wówczas Kozielska), Krzysztof Przeclawski, lekarz – Zdzisław Ziemiński.

¹⁶ T. Żółkowska-Kądziela: *Jeszcze o Łodzi lat 1945–47*. „Tygiel Kultury” 1999, nr 7/9, s. 62–63 (Dokumenty osobiste w posiadaniu autora).

¹⁷ I. Wasiak: *O nauczaniu literatury w szkołach wieczorowych*. „Oświata Dorosłych” 1987, R.31, nr 5, s. 279 (jest to fragment pracy, która otrzymała I nagrodę w konkursie redakcji „Oświaty Dorosłych” pt. *Moje doświadczenia w kształceniu i wychowaniu dorosłych*).

¹⁸ Zob.: M. Wasiak: *Alicja Napiórkowska [1894–1982]*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2003, R. 46, nr 3/4, s. 111–115.

¹⁹ I. Wasiak: *O nauczaniu literatury w szkołach wieczorowych...* op. cit., s. 279.

²⁰ I. Wasiak: *O nauczaniu literatury w szkołach wieczorowych...* op. cit., s. 278–286.

²¹ I. Wasiak: *Konstytucja „1 Maja”*. „Przegląd Oświatowy” 1990, nr 3, s. 8, wcześniej pod pseudonimem Irena Wolska w piśmie *drugiego obiegu*: „NIKE: Niezależny Informator Kulturalny” 1988, nr 2, s. 5 oraz anonimowo: „Oświata Niezależna” 1989 [nr 34], czerwiec, [s. 4].

²² I. Wasiak: *O nauczaniu literatury w szkołach wieczorowych...* op. cit., s. 280.

²³ I. Wasiak: *Lekcje języka angielskiego w powojennych szkołach dla dorosłych*. „Języki Obce w Szkole” 1986, R. 30, nr 3 (148), s. 275–279.

²⁴ Tamże, s. 278.

²⁵ I. Wasiak: *Nauczanie literatury w szkołach zaocznych*. „Oświata Dorosłych” 1987, R.31, nr 6, s. 352 (jest to kolejny fragment pracy nagrodzonej konkursie redakcji „Oświaty Dorosłych” pt. *Moje doświadczenia w kształceniu i wychowaniu dorosłych*).

²⁶ I. Wasiak: *Konsultacja centralnym ogniwem samokształcenia*. „Oświata Dorosłych” 1981, R. 25, nr 10, s. 602–603.

²⁷ B. Bobrowska: *Bibliografia oświaty dorosłych [1970–1984]: wybór*. Instytut Programów Szkolnych, Warszawa 1986, s. 41; T. Wujek: *Polska bibliografia oświaty dorosłych*. ZNP, ITeE, Warszawa-Radom 2004, s. 143, poz. 2353, s. 207, poz. 3639, s. 226, poz. 4088.

- ²⁸ Odpis recenzji w posiadaniu autora.
- ²⁹ I. Wasiak: *Z dziejów szkolnej recepcji twórczości Cypriana Norwida*. „Dydaktyka Literatury” 1992, t. 13, s. 143–159.
- ³⁰ I. Wasiak: *Szkolna recepcja twórczości Norwida (w latach 1945–1972)*. „Dydaktyka Literatury” 1998, t. 18, s. 96–114.
- ³¹ Tamże, s. 96.
- ³² K. Ratajska, C. Jaworska: *Nauczanie literatury i języka ojczystego*. „Polonistyka” 1981, R. 34, nr 1, 74–75.
- ³³ I. Wasiak: *List poetycki do Johna Browna*. „Polonistyka” 1992, R. 45, nr 5 (295), s. 295–297.
- ³⁴ *Rozstrzygnięcie konkursu na temat: „Analiza wybranego utworu literackiego na lekcji języka polskiego”*. „Polonistyka” 1982, R. 35, nr 1, s. 80; zob. także: *Polska bibliografia literacka za rok 1982*. PWN, Warszawa 1989, s. 537, poz. 898.
- ³⁵ B. Ch. [Bożena Chrzastowska]: *Od redakcji*. „Polonistyka” 1992, R. 45, nr 5 (295), s. 294.
- ³⁶ I. Wasiak: *Quiz o Norwidzie*. „Głos Nauczyciela” (Chicago) 1993, R. 8, nr 1, s. 26–28.
- ³⁷ I. Wasiak: *Liryka Cypriana Norwida w szkole średniej – propozycje metodyczne dla klasy II liceum i technikum*. „Język Polski w Szkole Średniej” 1990/91, R. 5, nr 1 (17), s. 21–32; artykuł uzyskał wyróżnienie w konkursie zorganizowanym w 1989 r. przez redakcję czasopisma „Język Polski w Szkole Średniej”, zob. wyniki konkursu: „Język Polski w Szkole Średniej” 1989/90, R. 4, nr 3/4 (15/16).
- ³⁸ I. Wasiak: *Quiz o Norwidzie*. „Język Polski w Szkole Średniej” 1994/95, R. 9, nr 1, s. 105–113.
- ³⁹ I. Wasiak: *Z praktyki nauczania języka ojczystego*. „Oświata Dorosłych” 1985, R. 29, nr 10, s. 604.
- ⁴⁰ L. Grobelak: *Tematyczna bibliografia glottodydaktyczna 1978–1982*. IKN, Warszawa 1986, s. 30, 36, 91.
- ⁴¹ I. Wasiak: *Kilka propozycji ćwiczeń w mówieniu do wykorzystania na lekcjach języka angielskiego*. „Języki Obce w Szkole” 1978, R. 22, nr 3 (109), s. 177–181.
- ⁴² I. Wasiak: *By przedmiot nadobowiązkowy stał się przyjemnym obowiązkiem*. „Języki Obce w Szkole” 1981, R. 25, nr 2 (123), s. 98–106 (artykuł uzyskał I nagrodę w konkursie redakcji „Języki Obce w Szkole” nt. *Moje pomysły nowatorskie i jak je realizuję w praktyce pedagogicznej*); zob. także komentarz: B. Michalak, *Przedmiot nadobowiązkowy*. „Języki Obce w Szkole” 1981, R. 25, nr 4(125), s. 249–251.
- ⁴³ I. Wasiak: *By przedmiot nadobowiązkowy...* op. cit., s. 105–106.
- ⁴⁴ Zob. m.in.: T. Pióro (oprac.): *Odczyty pedagogiczne przejawem twórczej postawy nauczycieli*. „Nowa Szkoła” 1980, R. 36, nr 3 (365), s. 85–86 (tekst zawiera m.in. wypowiedź Izabeli Wasiak); W. Wójcik: *Łódzcy nauczyciele w krajowych konkursach odczytów pedagogicznych*. W: „Łódzkie Inspiracje Oświatowe” [nr 12]. Łódź 1989, s. 63, 78; *Materiały z XX Ogólnopolskiego Zjazdu Autorów Odczytów Pedagogicznych 10 V 1984 r.* IKN, Warszawa 1985, s. 36.
- ⁴⁵ T. Pióro (oprac.): *Odczyty...* op. cit., s. 86.
- ⁴⁶ „Rocznik Towarzystwa imienia Adama Mickiewicza” 1987, R. 22 (druk: 1988), s. 142.
- ⁴⁷ K. Kocel: *Międzynarodowa ochrona praw człowieka w czasie pokoju i wojny: materiały pomocnicze dla szkół*. NSZZ „Solidarność” przy Liceum Ogólnokształcącym im. M. Kopernika, Łódź 1990; zob. omówienie: M. Wasiak: *W czasie pokoju i wojny*. „Społeczeństwo Otwarte” 1990, nr 7, s. 53–54.
- ⁴⁸ Por.: *Solidarność podziemna 1981–1989*. Red. A. Friszke. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2006, s. 387; *NSZZ „Solidarność” 1980–1989. T. 2: Ruch społeczny*. Red. Ł. Kamiński i G. Waligóra. IPN-KŚZPNP, Warszawa 2010, s. 174; *NSZZ „Solidarność” 1980–1989. T. 4: Polska zachodnia*. Red. Ł. Kamiński i G. Waligóra. IPN-KŚZPNP, Warszawa 2010, s. 216.
- ⁴⁹ Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Łodzi: sygn. IPN Ld 0050/76 t.3: *Analiza nr 39/88 dot. sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „ZESPÓŁ” nr ewid. 56636*.
- ⁵⁰ Tamże.
- ⁵¹ M. Wasiak: *Wydawnictwo „Solidarność Walcząca”, Wydawnictwo Społeczne „Fakt”, Łódzki Zespół Oświaty Niezależnej: materiały bibliograficzne*. Łódź 1991, s. 7, 14, 19, 31; *Kto był kim w drugim obiegu? słownik pseudonimów pisarzy i dziennikarzy 1976–1989*. Red. D. Świerczyńska. IBL PAN, Warszawa 1995, s. 66, 95, 175, 243; J. Kandziora, Z. Szymańska, K. Tokarzówna: *Bez cenzury 1976–1989: literatura, ruch wydawniczy, teatr: bibliografia*. IBL PAN, Warszawa 1999, s. 99, 149, 153; zob.: K. Bronowski: *Muzeum Wolnego Słowa*; publikacja internetowa: http://www.incipit.home.pl/bibula/_bzlei.html (dostęp: 2 maja 2013).
- ⁵² *Lektury naszych dziadków: wybór opowiadań* [oprac. Izabela Wasiak]. ŁZON, Wyd. „Solidarność Walcząca”, Łódź 1987, s. 19 (seria: *Biblioteczka Lektur Szkolnych*); por.: M. Wasiak: *Wydawnictwo...* op. cit., s. 19, poz. 29; W. Domagalski, A. Janecki: *Bibliografia łódzkich wydawnictw niezależnych 1977–1989*. Łódź 1992, s. 19, poz. 100; K. Bronowski: *Bibula...* op. cit.

⁵³ *Lektury naszych rodziców: wybór tekstów przygotowanych przez I.W.* [Izabela Wasiak]. ŁZON, Łódź 1989, 24 s. (seria: *Biblioteczka Lektur Szkolnych*); por. m.in.: M. Wasiak: *Wydawnictwo...* op.cit., s. 19, poz. 30; W. Domagalski, A. Janecki: *Bibliografia...* op.cit., s. 19, poz. 101; K. Bronowski: *Bibuła...* op.cit.

⁵⁴ *Słownik pseudonimów pisarzy polskich*. T. V: 1971–1995. Red. D. Świerczyńska. Ossolineum, Wrocław 1998, s. 1027.

⁵⁵ Zob. m.in.: M. Wasiak: *Wydawnictwo...* op.cit., s. 31; komputerowa baza Biblioteki Narodowej: *Czasopisma polskie niezależne 1976–1990*; publikacja internetowa (dostęp: 2 maja 2013): <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=22&IM=01&WI=OsWIATAbNIEZALExNA&NU=01&DD=1>

⁵⁶ K. Lesiakowski: *Obchody Święta Niepodległości jako forma aktywności opozycji politycznej w Łodzi 1978–1988*. „Przegląd Nauk Historycznych” 2010, nr 2, s. 127, 135.

⁵⁷ „Biuletyn Informacyjny Solidarność”, wydawany w Paryżu przez Biuro Informacyjne NSZZ „Solidarność” za Granicą, zamieścił teksty pióra Izabeli Wasiak (bez podania nazwiska autorki), m.in.: *Uwagi o przyszłej szkole* – 1989, nr 209, s. 13–15 (przedruk z: „Oświata Niezależna” 1989, nr 28/29), *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka w szkole* – 1989, nr 218, s. 14 (przedruk z: „Oświata Niezależna” 1989 [nr 33] maj).

⁵⁸ *Pologne: bilan d'une annee Solidarnosc*. „Action CFDT: Bulletin d'Information du SGEN-CFDT de Nantes et sa Region 44” 1990, nr 4, s. 4–5.

⁵⁹ Komunikaty i stanowiska Sekcji zamieszczały podziemne czasopisma, m.in. „Tu Teraz” 1988, nr 71, s. 1; 1989, nr 75, s. 2; 1989, nr 76, s. 3; „Oświata Niezależna” 1988, nr 24/25, s. 1; 1988, nr 28/29, s. 1 i 8; 1989, nr 31, s. 1; 1989, nr 32, s. 2; 1989 [nr 33] maj, s. 5; 1989 [nr 34] czerwiec, s. 1; zob.: *Wybór źródeł do historii „Solidarności” Oświaty i Wychowania 1980–1989*, zebrał i oprac. J. Żurek. Tysol, Warszawa 2000, s. 421, 444, 470; T. Bochwic: *Narodziny i działalność Solidarności Oświaty i Wychowania 1980–1989*. Tysol, Warszawa 2000, s. 247; NSZZ „Solidarność” 1980–1989. T. 2: *Ruch społeczny*. Red. Ł. Kamiński i G. Waligóra. IPN-KŚZPNP, Warszawa 2010, s. 185.

⁶⁰ I. Wasiak: *Programy nauczania we Francji*. „Przegląd Oświatowy” 1990, nr 1, s. 10–11; artykuł ukazał się także w czasopiśmie „Edukacja i Dialog” 1990, nr 5 (16), s. 50–52.

⁶¹ I. Wasiak, *Nasi francuscy koledzy*. „Przegląd Oświatowy” 1991, nr 5 (17), s. 8–9; wcześniej prezentowała związek zawodowy SGEN-CFDT w piśmie „Oświata Niezależna” 1988, nr 28/29, s. 2; 1989, nr 31, s. 2–3 oraz 1989 [nr 33] maj, s. 2 (teksty sygnowane pseudonimami: Justyna, zab.).

⁶² I. Wasiak: *Konstytucja „1 Maja”*. „Przegląd Oświatowy” 1990, nr 3, s. 8 (por. przypis 20).

⁶³ I. Wasiak, *Stępieć pazury*. „Przegląd Oświatowy” 1990, nr 4, s. 14.

⁶⁴ I. Wasiak, *Ciekawe źródło*. „Przegląd Oświatowy” 1990, nr 11, s. 6; tekst, już po śmierci autorki, ukazał się także w innej wersji pt. *Dawna relacja: o dziennikach d'Abernona*. „Mówią Wieki” 1991, R. 34, nr 1, s. 44–45.

⁶⁵ *Komunikat*. „Oświata Niezależna” 1988, nr 28/29, s. 1; „Solidarność Walcząca” 1988, nr 101, s. 1; oraz druk ulotny (w pracach Komitetu brali udział także: Bronisław Król, Władysław Barański, Henryk Skorek, Wiesław Łukomski).

⁶⁶ *Uchwała WKO „Solidarność”*: „Dziennik Łódzki” 1989, R. 44, nr 39 z 15/16 kwietnia 1989 r., s. 2; „Głos Solidarności: Biuletyn RKO NSZZ „Solidarność” Ziemi Łódzkiej” 1989, nr 12, s. 1.

⁶⁷ Komitet Wyborczy Łodzi Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego. „Gazeta Łódzka” 1990, nr 29, s. 2–3 (lista kandydatów).

⁶⁸ A. Kowalczykowa: *Jakże szkoda, że tacy ludzie umierają*. „Gazeta Łódzka” 1993, nr 66 (808), s. 4.

Literatura

Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddziałowe Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Łodzi: sygn. IPN Ld 0050/76 t.3.

Bibliografia analityczna polskiego piśmiennictwa z zakresu ogólnej i szczegółowej teorii nauczania za 1981 rok Czasopisma polskie niezależne 1976–1990; publikacja internetowa: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=22&IM=01&WI=OsWIATAbNIEZALExNA&NU=01&DD=1> (dostęp: 2 maja 2013); Domagalski W., Janecki A. (1992): *Bibliografia łódzkich wydawnictw niezależnych 1977–1989*. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, Łódź

Izabela Wasiak; publikacja internetowa: http://pl.wikipedia.org/wiki/Izabela_Wasiak (dostęp: 2 maja 2013).

- Kandziora J., Szymańska Z., Tokarzówna K. (1999): *Bez cenzury 1976–1989: literatura, ruch wydawniczy, teatr: bibliografia*. Instytut Badań Literackich, Warszawa
- Kowalczykowska A. (1993): *Jakże szkoda, że tacy ludzie umierają*. „Gazeta Łódzka”, nr 66 (808)
- Kto był kim w drugim obiegu? słownik pseudonimów pisarzy i dziennikarzy 1976–1989*. Red. D. Świerczyńska. Instytut Badań Literackich, Warszawa
- Michalak B. (1981): *Przedmiot nadobowiązkowy*. „Języki Obce w Szkole”, R. 25, nr 4 (125)
- Polska bibliografia literacka za rok 1982*, s. 537, poz. 898; [toż] *za rok 1985*, s. 118, poz. 1137; [toż] *za rok 1987*, poz. 1185, [toż] *za rok 1988*, poz. 1154; [toż] *za lata 1988–2000*: http://pbl.ibl.poznan.pl/dostep/index.php?s=d_biezacy&f=zapisy&p_autorid=21342 (publikacja internetowa, dostęp: 2 maja 2013).
- Powstańcze biogramy*, publikacja internetowa: http://www.1944.pl/historia/powstancze-biogramy/Izabela_Przanowska (dostęp: 2 maja 2013).
- Słownik „*Niezależni dla kultury 1976–1989*”; publikacja internetowa: <http://www.slownik-niezalezni.dla.kultury.pl/index.php?page=wysyp&sel=W&klucz=369&s=> (dostęp 2 maja 2013).
- Wasiak M. (2003): *Izabela Wasiak z Przanowskich [1927–1990]*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, nr 2 (41)
- Wasiak M. (1991): Wydawnictwo „*Solidarność Walcząca*”, Wydawnictwo Społeczne „*Fakt*”, Łódzki Zespół Oświaty Niezależnej: materiały bibliograficzne. Łódź
- Wielka ilustrowana encyklopedia Powstania Warszawskiego: suplement*. (2009) Red. P. Rozwadowski. Bellona, Warszawa
- Wójcik W. (1989): *Łódzcy nauczyciele w krajowych konkursach odczytów pedagogicznych*. Łódzkie Inspiracje Oświatowe [nr 12]. Łódź
- Wybór źródeł do historii „Solidarności” Oświaty i Wychowania 1980–1989*. (2000) Zebrał i oprac. J. Żurek. Tysol, Warszawa (seria: *Z dziejów Solidarności Oświaty i Wychowania*. T. 2)